

Ikastetxeetako kanpo espazioen kalitatea Haur Hezkuntzan

*Nekane Miranda Franco
Iñaki Larrea Hermida
Alexander Muela Aparicio*

Humanitate eta Hezkuntza Zientzien fakultatea
Mondragon Unibertsitatea

GAKO-HITZAK: kanpo espazioa, Haur Hezkuntza, Hezkuntzaren kalitatea, curriculum, Hezkuntza Proiektua

1. SARRERA

1.1. Kanpo espazioa eta haurren garapena

Haur Hezkuntzako etapak garrantzi handia dauka haurren garapean, hala epe motz nola luzera begira (NICHD Early Child Care Research Network, 2006). Haurren ongizatea bultzatzeko duten moduaren arabera, ikastetxeak garapenerako mesedegarri eta aberasgarriak izan daitezke, hainbat dimentsiotan eragiteko gaitasuna baitute: arlo kognitiboan eta hezkuntzan, arlo sozialean, motorrean... Kontrako norabidean, haurren garapenari begirako arrisku faktore ere bihur daitezke, adibidez, zentroak Haur Hezkuntzaren ikuspegia soilik eduki instrumentaletan oinarritzen badu edo bere Hezkuntza Proiektuak haurren aparteko gaitasunak aintzat hartzen ez baditu (ikuspegi orokor baterako, ikus Clarke-Stewart eta Allhusen, 2005).

Ikerketa ezberdinek agerian utzi dute haur eskolaren kalitatearen eta haurren garapenaren arteko erlazioa (Belsky, 2006; Cryer, 2006; Huntsman, 2008). Azpimarratu behar da ikerketa gehienek kalitate hori ikertu dutela gela barruko dinamikak aztertuz (NICHD Early Child Care Research Network, 2005; Peisner-Feinberg, Burchinal, Clifford, Culkin, Howes, Kagan, eta Yazjian, 2001; Vandell, Belsky, Burchinal, Vandergrift eta Steinberg, 2010; Vermeer, Groeneveld, Larrea, van IJzendoorn, Barandiaran eta Linting, 2010). Aitzitik, gaur egun, gero eta gehiago dira haurren ongizatearen eta haur eskoletako kanpo espazioaren kalitatearen arteko

erlazioan interesa erakusten duten ikerlariak. Duela urte batzuk Moorek (1986) azpimarratu bezala, ongi diseinatu eta estimulagarriak diren kanpo espazioek positiboki eragin dezakete haurraren garapen globalean. Hortaz, arreta berezia eskaini behar zaio espazio horien konfigurazioak haurraren portaeran eta bertan sortzen diren ikaskuntza prozesuetan duen eraginari (Greenman, 2005; Tovey, 2007).

Bestalde, hainbat ikerketek azpimarratzen dute kanpo espazioek betetzen duten zeregin edo funtzio orekatzailea, batez ere hirietan kokatutako hezkuntza zentroetan (Eliot eta Davis, 2008), edo bizimodu sedentarioa duten haurrengan (Temple, Naylor, Rhodes eta Wharf-Higgins, 2009). Izan ere, zenbait autorek (Louv, 2008; Nedovic eta Morrisey, 2013; Richardson, 2008) nabarmentzen dute kanpo ingurune eta naturarekiko loturaren eragina haurraren garapen fisiko eta kognitibo egokirako.

Soka beretik, beste hainbat ikerketek aditzera eman dute haur eskole-tako kanpo espazioek hezkuntzarako funtzio potentziala betetzen dutela eta haurren garapenerako lagungarriak direla. Coscok (2007), adibidez, azpimarratzen du kalitate ezin hobea duen kanpo espazioak sustatzen duela haurrak ikaskuntza prozesuan aktibotasun eta inplikazio maila handiagoa izatea. Beste ikerlari batzuek adierazten dute aipatutako kalitateak behar bezala eragiten duela kontzentrazio eta arreta gaitasunean (Berman, Jonides eta Kaplan, 2008). Halaber, Waters eta Maynardek (2010) ondorioztatzen dute elementu naturalekin (ura, lurra, egurra, hondarra, enborrak...) osatutako kanpo inguruneak haurren arteko interakzioak ahalbidetzen dituela, eta bide batez, haurren interesak haien ikasketa prozesuaren abiapuntutzat hartzea baimentzen duela. Oinarri honen bitartez, kalitatezko kanpo espazio batek aukera eskaintzen du haurrak haien ekimenez elkartzeko, haien artean jolasteko eta identitatea elkarlanean eraikitzeko (Waller, 2010). Era berean, kalitatezko kanpo espazioak erlazioan dituzte haurren jolas sortzaileagoekin, inplikazio handiagoarekin eta gatazka gutxiagorekin (DeBord, Hestenes, Moore, Cosco eta McGinnis, 2005). Aipatzekoa da DeBorden taldeak erlazio horren berri izan zuela *Preschool Outdoor Environment Measurement Scale*, POEMS, tresna garatu eta aplikatzerakoan. Halaber, POEMS erabilitako beste ikerketa batean, barne eta kanpo espazioen kalitatea haurren esperientzia emozionalekin lotu dute (Hestenes, Kintner-Duffy eta Crosby, 2011). POEMS bera ere baliatu da kanpo espazioetan aldaketak egin ostean egindako berrikuntzen ondorioak aztertzeko (Cosco, Moore eta Smith, 2014). Coscok, Moore eta Smithen lanean (2014), POEMS eskalan emaitza altuak zituzten zentroetako zuzendariak haurren jokabideen pertzepzio baikorragoa zeukaten. Aipatutakoaren ildotik, Canningek (2010) gaineratzen du kanpo espazio egoki bat mesedegarria dela haurrak irudimenezko eta jolas sortzaileetan murgiltzeko, haien gaitasun komunikatiboak garatzeko eta beste haurrekin zein helduekin erlazio positiboak eraikitzeko. Hortaz, iturri anitzetatik azpimarratzen da ikastetxeetako kanpo espazioaren potentziala arlo motorra, kognitiboa eta

sozialaren garapen osasuntsua sustatzeko. Horregatik hain zuzen, Moser eta Martinsenek (2010) aldarrikatzen dute kanpo espazioa jolaserako, ikas-kuntzarako eta haurren garapenerako baliabide pedagogiko gisa hartu behar dela, Haur Hezkuntzako gainerako espazioak bezala.

1.2. Esperientzia berritzaileak kanpo espazioan

Ikerketen ahotsetatik haratago, Haur Hezkuntzako makina bat profesionalek egin du bat kanpo espazioa baliabide pedagogikotzat hartzearen aldarrikapenarekin. Beraien praktikaren analisisa oinarritzat harturik, profesional askok egin dute gogoeta Haur Hezkuntzako kanpo espazioetako erabilera eta konfigurazioaren gainean. Kataluniako Rosa Sensat erakundeak adibidez, gogoz jorratu zuen gaia, bereziki, 2002an Penny Ritscher (*El Jardín de los Secretos* liburuaren egilea) euren artean izan zutenetik. Rosa Sensatek eginiko lanaren erakusle dira Rosa Vidiella edo Carme Colsen ekarpenak besteak beste. Batetik, Rosa Vidiellak (2004) kanpo espazioaren izaera pedagogikoa aldarrikatzen du. Bestetik, Carme Colsen kasuan, *El Safareig* ekimena jarri zuen abian kanpo espazioen gaineko gogoetan zentzoei laguntzeko eta hortik esperientzia berritzaileak abian jarri ahal izateko.

Kanpo espazioen inguruko gogoetaren harira, azpimarratu behar dira beste hainbat profesionalen ekarpenak eta horien aplikazioa. Adibidez, Dolors Ramosek (2004) adierazten du proiektu pedagogikoa barne zein kanpo espazioen diseinuarekin lotzearen garrantzia. Erlazio horren adibide da El Cargoll zentroko kanpo espazioaren berregituraketa (Monferrer eta Pallerols, 2011). Olga Conde eta José Antonio Pinzolasek (2005) gaineratzen dute espazioak diseinatu behar direla hezkuntza komunitatearekin elkarlanean. Ildo horretatik, aipatzekoa da, hezkuntza komunitateko kide anitzen elkarlanari esker, Els Belluguetseko Haur Hezkuntza zentroan burututako proiektua (Els Belluguetseko Haur Hezkuntzako Taldea, 2010). Gogoeten hari beretik, María Teresa Sogasek (2004) dio kanpo espazioa toki aproposa izan daitekeela haurren garapenerako benetan aberasgarriak diren erlazio eta interakzioak emateko. Azkenik, Plateroko Haur Hezkuntzako taldeak eta Raúl Sanchezek (2006) kanpo espazioaren baliagarritasuna azpimarratzen dute ingurunekeo bioaniztasuna ezagutzeari begira. Euren ustez, kanpo espazioak haurrei laguntzen die ohar daitezen izaki biziek eta inguruneak elkarri eragiten diotela eta kontzientzia daitezen ingurunearen zaintzaren garrantziaz.

1.3. Kanpo espazioa testuinguru hurbilean

Ikus daitekeenez, esparru ezberdinetako ikertzaile eta profesionalek bat egiten dute Haur Hezkuntzako kanpo espazioaren kalitateak garapenerako

duen garrantzia aldarrikatzean zein gaiaren inguruan ikertzearen beharra defendatzean. Hala eta guztiz ere, gure testuinguru hurbilean urriak dira Haur Hezkuntzako kanpo espazioaren kalitatea aztertu duten ikerketak. Adibidez, Larrearen (2007) eta Jauregiren (2009) doktorego-tesietan espazioaren antolaketa hizpide izan zen. Barruko gelen espazioak sakonago aztertzen baziren ere, kanpo espazioaren konfigurazioa eta erabilera aldarrikatzen zuten autore biek. Lan horietan oinarriturik, kanpo espazioaren inguruko gogoeta egin dute autoreek. Batetik, Larreak eta Barandiaranek (2012) kanpo espazioaren baliagarritasuna defendatzen dute haurren garapena aberaste aldera. Bestetik, Jauregik (2012) defendatzen du espazio eta arkitektura baldintzak egokitu beharko liratekeela eta irakasleen baldintzak ere hobetu beharko liratekeela haurren kanpoko jolasa aberasteko. Gogoeten harira, Alfredo Hoyuelosek (2013) editatutako *Haur Hezkuntza. Zenbait ahotsetarako abestia* liburuan ere espazioaren konfigurazioa jorrazten da. Kasu honetan ere, espazioaren antolaketa Haur Hezkuntzako gaketzat hartzen da.

Edozein kasutan, testuingururik hurbilenean eginiko lan horietan arreta handiagoa jarri da barne espazioaren antolaketan eta bere erabileran. Hala ere, barne espaziotik eratorritako gogoetek bat egiten dute beste testuinguru batzuetako ikerlari eta profesionalen ekarpenekin. Dena den, gako izaera aitortu arren, testuinguru honetan kanpo espazioen kalitatea ez da sakonegi aztertu. Horregatik, ikerketa honen helburu nagusia da Haur Hezkuntzako zenbait kanpo espaziotako dinamika berariaz aztertzea, modu horretan, gaur egun kanpo espazioen konfigurazioaz eta erabileraz informazio gehiago izan eta etorkizunari begira egon daitezkeen hobetzeko aukerak identifikatu ahal izateko.

2. METODOLOGIA

2.1. Parte-hartzaileak

Ikerketa aurrera eramateko Gipuzkoako 19 kanpo espazio aukeratu ziren, parte hartzeko borondatea erakutsi zutenen artean. Kanpo espazio horiek izaera anitzeko ikastetxeetan kokatzen ziren. Are zehatzago, espazio horietatik 9 eskola publikoetan lekutzen ziren, tartean landa eremuko eskola batean. 7 ikastolen elkarrearen baitakoak ziren eta 3 ikastetxe erlijio-soetan zeuden.

Halaber, ikerketan parte hartu zuten 19 kanpo espazio horien erabileran egiten duten 1.156 haur eta 51 irakaslek. Haurrei dagokienez, parte hartutako guztiak 3-6 adin tartekoak ziren; are zehatzago, 3-4 urte bitarteko 380 haur; 4-5 urteko 372 eta 5-6ko 404. 1.156 haur horietatik, 598 neska eta 558 mutil ziren. Irakasleei dagokienez, 50 emakume eta gizon bakarra zeuden, 41.1 urteko batez besteko adinarekin ($DT = 12.3$)

eta batez besteko 14.6 urteko eskarmentuarekin ($DT = 11.3$). 51 irakasle horietatik 17 profesional 3-4 urteko haurren tutore ziren eta 16 irakasle 4-5 urtekoen tutore. 5-6 urteko haurrekin, berriz, 17 irakasle ari ziren tutore lanetan eta, azkenik, irakasle bakarra ari zen 3-6ko haurrekin aldi berean.

Haur eta profesional horiek erabiltzen zituzten kanpo espazio horiek lekutzen ziren hainbat neurritako herrietan. Herri horietako biztanle kopurua aintzat hartzen badugu, 5.000 biztanle azpitiko herrietan kokatzen ziren 6 kanpo espazio; 3, 5.000 eta 10.000 biztanle arteko herrietan; 7 kanpo espazio 10.000 eta 15.000 artekoetan, eta, azkenik, 3 15.000 biztanletik gorako herri edo hirietan. Beraz, izaera ezberdineko herri txiki, ertain eta handietako kanpo espazioen kalitatea aztertu da ikerketa honetan.

2.2. Tresnak

Ikastetxeetako kanpo espazioaren ebaluaziorako eskala (*Preschool Outdoor Environment Measurement Scale*, POEMS; DeBord, Hestenes, Moore, Cosco eta McGinnis, 2005). POEMS eskalak Haur Hezkuntzako kanpo espazioetako kalitatea neurtzen du. Behaketaren bidez, kanpo espazioaren konfigurazioa eta erabilera aztertzen dira. Horretarako, behaketa egiten da haurrak eta irakasleak kanpo espazioa erabiltzen ari direla. Eskalaren aplikaziorako behaketak 45 eta 60 minutu arteko iraupena dauka. Behaketa bidez jaso ez diren itemen inguruko informazioa parte hartutako irakasleei galdetuz eskuratzen da. Behaketa eta elkarrizketa bidez, dimentsioetako itemak betetzen diren edo ez aztertzen da. Betetze mailaren arabera, dimentsio bakoitzaren ehunekoa kalkulatu da, Oti 100era bitartean. Bestalde, POEMS eskala 56 item ezberdinez osatuta dago; 5 dimentsiotan banatutako 56 itemetan hain zuzen: (1) *Ingurune fisikoa*, (2) *Elkarrekin-tzak*, (3) *Jolasteko eta ikasteko eszenatokiak*, (4) *Programa* eta (5) *Irakaslearen rola*.

Lehenik, *Ingurune fisikoa* izeneko dimentsioak (13 item) haur hezkuntzako kanpo espazioaren ezaugarrien kalitateari egiten dio erreferentzia. Kalitate altuko ingurune fisikoak ekintzarako eszenatoki bat eta haurren ikaskuntza eta jolasa suspertzea eskaintzen du. Bertan, haurrek beraien gaitasunak azalerazteko aukera izango dute eta erronka eta estimulazio maila ezberdinak eskainiko zaizkie naturarekin harreman zuzenean haziz eta heziz. Bestalde, haurrek ingurune seguru batean arriskuak kudeatuko dituzte, auto-erregulatu. Halaber, aukera ugari eskainiko zaizkie: ikeritzeko, irudimena sustatzeko, identitate kulturalaren zentzuaz jabetzeko edo beste hainbat konpetentzia garatzeko. Baina hori guztia gerta dadin, ingurune fisiko hori integratu behar da bertako eraikinekin eta beste hainbat zerbitzurekin, aparkatzeko txokoak eta sarrerarekin kasu. Interko-

nexio horiek baimentzen dute jarraitasuna eta kohesioa egotea barne eta kanpo espazioen artean. Era berean, arreta berezia eskaini behar zaio zirkulazioari, trafikoaren patroia eta instalazioetatik gertu dauden eremu edo txoko guztiak aintzat hartuz. Aparkatzeko tokiak diseinatzeke ere kontutan izan behar dira oinezkoen segurtasunerako neurriak eta kokalekuetan saihestu behar dira kotxeen gas jarioen eraginpean jartzea, esaterako. Dimentsio honen baitako itemen adibideak dira ondoko hauek: «Kanpoko jolastokia eta ikaste eremuak babestuta edo indargetuta daude inguruko aparkalekuetako kotxeen keengandik eta arriskuengandik (adib. zuhaixken bidez indargetuta, hesi irmoa, edo aparkatutako kotxeengandiko distantzia)»; «Kanpo espaziorako sarbidea erraza da haurrentzat, premia bereziak dituztenak barne».

Bigarrenik, *Elkarrekintzak* dimentsioak (13 item) aintzat hartzen ditu haurren kalitatezko elkarrekintzak kanpo espazioko objektu eta material naturalekin, berdinkideekin eta irakasleekin. Irakasle eta familien arteko elkarrekintzak ere aztertzen dira. Kalitate altuko espazioek baimentzen dute haurrek berdinkideekin, helduekin edo eta objektu eta material naturalekin (jostailuak, animali txikiak, landareak, harriak, hondarra, eta abar) elkarrekintzan arituz ikastea. Dimentsio honen itemak dira ondoko adibide hauek: «Gutxienez haur bat behatu da ingurune naturala ukitzen, hautematen eta zentzuen bidez esploratzen; «Irakasleak jakin-mina eta esplorazioa modelatzen ditu ikaskuntza berria eman dadin laguntzeko».

Hirugarrenik, *Ikasteko eta jolasteko eszenatokiak* dimentsioa (13 item) oinarritzen da jolasteko eta ikasteko espazioen eta materialen kalitatean. Kalitate altuko testuingurutzat hartzen dira jarduera espezifikoa edo gai komunak (jolas aktiborako txokoa, hizkuntza txokoa, hondarra eta ura, baratzea, eta abar) sustatzeko espazioak bereizten dituzten kanpo espazioak eta bertan material aproposak dituztenak. Materialei dagokienez, aintzat hartzen dira hala euren izaera (naturala, fabrikatutakoa, higikorra, soltea...) nola beren egokitasuna eta funtzioa. Halaber, material natural edo ez natural dituzten ere aztertzen da. Dimentsio honi dagokionez, ondoko item adibideak daude: «Jolas materialak eta jostailuak haurren eskura daude eta haurrek jolasteko modukoak dira; «Biltegia egokia da kanpoko jolasentzako, pieza solteentzako, eta hornigaiantzat».

Laugarrenik, *Programa* dimentsioak (9 item) kanpo espazioaren integrazio curricularrari egiten dio erreferentzia. Kalitate altuko programetan kanpo espazioko jarduera gelakoaren hedapen gisa kontenplatu da, curriculumean erabat integratua. Horrek adierazten du gogoeta egin dela eta baliabide pedagogikotzat hartu dela kanpo espazioa, nolabait curriculumean txertatuz. Beraz, kanpo espazioari ahal bezain besteko etekina ateratzeko gogoeta egitea baloratzen da, modu horretan, bere garapenerako eta ikaskuntzarako aukerak baliatuz: ikerketarako, esploraziorako, jarduera fisiko zein mugimendu askerako, elkarrekintza sozialetarako, hizkuntzaren gara-

penaren sustapenerako, negoziazio eta kooperaziorako, material ezberdinekin esperientziak izateko, eta abar. Dimentsio honen itemak dira ondoko adibide hauek: «Barrualdearen/kanpoaldearen zein kanpoaldearen/barrualdearen arteko loturaren ebidentziak daude behatutako egunean»; «Kanpoko ekintzen programak matematika eta zientzia ekintzak laguntzen ditu behaketa egunean».

Bosgarrenik, *Irakaslearen rola* dimentsioak (8 item) erreferentzia egiten dio hezkuntza komunitatearen (irakasle, familia eta komunitate baliabideak) kalitatezko kanpo espazioak sustatzeko inplikazio mailari. Komunitatearen partaidetzarekin batera, azpimarratzen da irakaslearen rola eta konpromisoaren garrantzia ikaskuntzarako kanpo espazioen diseinu berriak eskaintzeko. Irakaslearen zereginen baitan, kokatzen dira, besteak beste, ondoko elementuak: hurrei segurtasuna bermatzea, autonomia baimentzea jarrera sarkor edo intrusiborik gabe, haurren ikaskuntza sortzaile-rako aukerak sustatzea... Dimentsio honen adibideei dagokionez, ondokoak har daitezke: «Irakasleek kanpoko ekintzetan familien parte hartzea errazten dute»; «Irakasleek kanpoan jolas egitearen balioan hezten dituzte gurasoak eta balio hori komunikatzen diete, ingurune naturalen eta jarduera fisikoaren beharra barne (dokumentazioa)».

POEMS tresnak, bere bost dimentsio horiekin, barne trinkotasun egokia erakusten du. *Programa* eta *Irakaslearen rola* aldagaietan izan ezik, Cronbachen alphasen balioak 0.58 eta 0.78 artean oszilatzen zuten (*Ingurune fisikoa*, 0.58; *Elkarrekintzak*, 0.78; *Jolasteko eta ikasteko eszenatokiak*, 0.68; *Programa*, 0.50; *Irakaslearen rola*; 0.52) (DeBord et al., 2005). Gure laginari dagokionean, jatorrizko bertsioarekin konparatuta, antzerako balioak izan genituen. Izan ere, Cronbachen alphasen balioak 0.55 eta 0.72 artean oszilatzen zuten. Aipatu beharra dago, Fisher-Bonnet (Kim eta Fedt, 2008) froga gauzatu ostean, ez zela ezberdintasun estatistikoki esanguratsurik aurkitu Cronbachen alphasen balioetan jatorrizko eta gure laginaren artean. Aldiz, *POEMS* eskalak edukien baliozkotasun egoki eta bateratua du (DeBord et al., 2005).

2.3. Prozedura

Ikerketa hiru fasetan bideratu zen. Lehenik eta behin, Gipuzkoako Haur Hezkuntzako lagin adierazgarria lortzeko asmoz, hainbat ikastetxetan aurkeztu zen proiektua. Zentroetako zuzendari eta Haur Hezkuntzako koordinatzaileekin bilerak burutu ziren, ikerketaren nondik norakoak azaldu zitzaizkien.

Behin zentroen parte-hartzea baieztatu ostean, guraso edo lege tutoreei haurrek ikerketan parte hartzeko baimena eskatu zitzairen. Baimen horrek aintzat hartzen zituen Datu Pertsonalen Babeserako Legeak zehaztutako

irizpide guztiak. Baimenak lortzerakoan, ikastetxeekin kronograma bat bateratu zen datuen bilketa aurrera eramateko.

Datuen bilketa horren baitan ikastetxe bakoitzean ondorengo datuak jaso ziren. Lehenik eta behin, jolastokiaren deskribapena jasotzen zuten audio eta bideo grabazioak egin ziren. Horrez gain, kanpo espazioei eta bertako elementuei argazkiak atera zitzaizkien. Datu horien bitartez bilatu zen kanpo espazio horietako errealitatearen ahalik eta informazio zehatzena jasotzea. Datu jasotze horretarako ezinbesteko baldintza zen jolastokia hutsik egotea. Audio eta bideo grabaketetan jolastokiaren deskribapena egiteko, aldez aurretik ikerketa taldean osatutako protokoloa erabili zen.

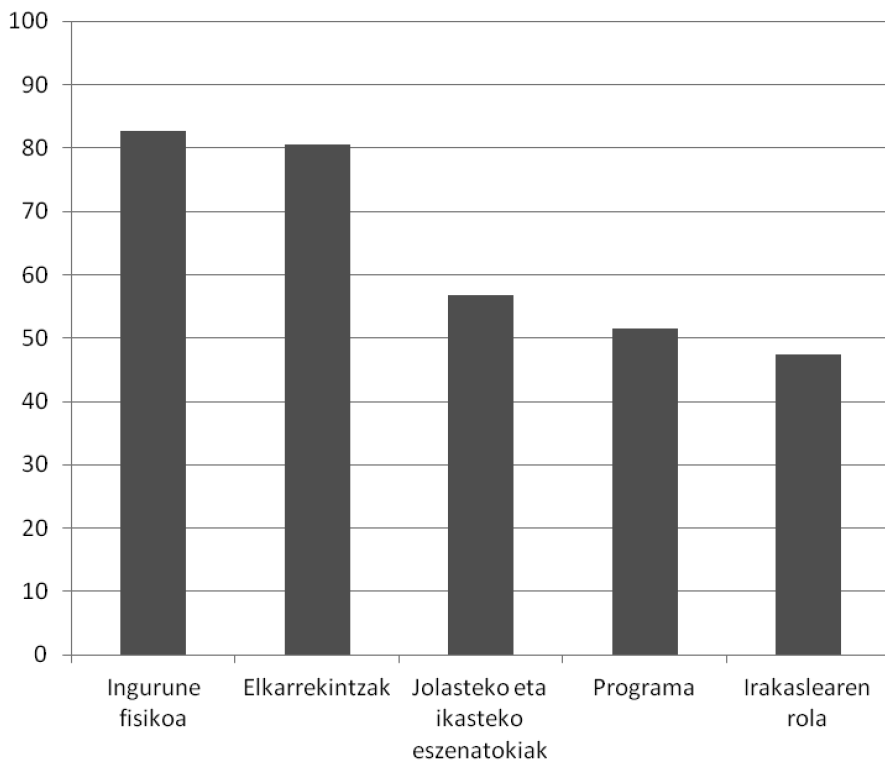
Datu horiekin guztiekin bildutako informazioa aintzat hartuta, bi dokumentu mota ezberdin sortu ziren azterketa prozesua errazteko asmoz: alde batetik, behatutako ikastetxe bakoitzeko jolastokiko planoak, *Floorplanner* softwarearen bitartez (aipatu beharra dago plano horiek ez dituztela neurri eta dimentsio errealek, ikastetxeetako kanpo espazioak irudikatzeo zirriborroak besterik ez dira); eta bestetik, glosategi bat osatu zen jolastokietan aurkitutako elementu bakoitzarekin.

Azkenik, kanpo espazioaren kalitatea neurtzeki ekin zitzaion POEMS eskalaren bitartez. Horretarako, neurketa egin zen Haur Hezkuntzako haurrak eta bertako tutorea kanpo espazioan zeuden bitartean 45 eta 60 minutu artean behatuz. Behaketa bidez jaso ez ziren itemen inguruko informazioa eskuratu zen tutoreekin izandako elkarrizketari esker.

3. EMAITZAK

Kanpo espazioaren kalitateari dagokionez, batez besteko emaitza 63.73koa izan zen ($DT = 8.15$), 44.94 eta 82.18 arteko puntuazio heina-rekin. 1. irudian adierazten den bezala, *POEMS* eskalak (DeBord et al., 2005) aztertutako bost dimentsioen artean, *Ingurune fisikoa* ($BB = 82.59$; $DT = 10.83$) eta *Elkarrekintzak* ($BB = 80.57$; $DT = 12.4$) dimentsioek jaso zituzten kalitate indize altuak. Aitzitik, *Jolasteko eta ikasteko eszenatokiak* ($BB = 56.68$; $DT = 12.35$), *Programa* ($BB = 51.46$; $DT = 9.23$) eta *Irakaslearen rola* ($BB = 47.37$; $DT = 17.96$) dimentsioetan, emaitzak nabarmen baxuagoak izan ziren.

Aزتututako ikastetxeetako kanpo espazioen kalitatearen informazio zehatzagoa jasotzeko asmoz, izandako emaitza orokorren arabera kanpo espazioen kategorizazioa egin zen. Horretarako, emaitzen arabera, bereizi ziren kalitate baxuko kanpo espazioak (50etik beherako puntuaziodunak), kalitate ertainekoak (50 eta 65 arteko puntuaziodunak), kalitate altukoak (65 eta 85 arteko emaitzadunak) eta kalitate oso altuko kanpo espazioak (85eko puntuaziotik gorakoak). Hurrengo taulan azaltzen dira aztertutako aldagai bakoitzean izandako ehunekoak.

1. irudia

Kanpo espazioaren kalitatea dimentsioka

1. taulan ikus daitekeenez, eginiko kategorizazioak aditzera ematen du kanpo espazio gehienak (%73.3) kalitate ertainekoak direla. Aldi berean, kategorizazioak adierazten du %10.5 kalitate baxukoak direla eta %15.8 berriz, kalitate altukoak. Aipatzekoa da aztertutako kanpo espazio bakar batek ere ez duela oso kalitate altuko kategorizazioa.

Bestalde, aztertutako kalitate dimentsioei dagokienez, agerian gelditzen da zentro askotan dagoela espazio fisiko segurua, nahikoa estimulagarria eta ongi antolatu eta diseinatutakoa, kalitate altuko (%78.9) zein oso altuko (%21.1). Are gehiago, zentro askotan ikusi da elkarrekintza positiboak baimentzen direla, aztertutako kanpo espazioen %89.4 kalitate altu edo oso altukoak baitira. Aitzitik, *Jolasteko eta ikasteko eszenatokiak* dimentsioan, kalitate ertaina da nagusi (%47.4). Dimentsio horretan gainera, oso bestelako emaitzak eman dira, kanpo espazioen %26.3 kalitate baxukoak diren bitartean, beste horrenbeste baitira kalitate altukoak. Azkenik, kanpo espazio gehienetan kalitate baxuak eta ertainak eman dira *Programa* (%42.1 eta

1. taula
Kanpo espazioaren kalitatea

Dimentsioa	Kalitate maila	N	Ehunekoa
Kalitatea	Kalitate baxua	2	%10.5
	Kalitate ertaina	14	%73.7
	Kalitate altua	3	%15.8
	Oso kalitate altua	0	%0.0
	Guztira	19	%100.0
Ingurune fisikoa	Kalitate baxua	0	%0.0
	Kalitate ertaina	0	%0.0
	Kalitate altua	15	%78.9
	Oso kalitate altua	4	%21.1
	Guztira	19	%100.0
Elkarrekintzak	Kalitate baxua	1	%5.3
	Kalitate ertaina	1	%5.3
	Kalitate altua	15	%78.9
	Oso kalitate altua	2	%10.5
	Guztira	19	%100.0
Jolasa eta ikaskuntza	Kalitate baxua	5	%26.3
	Kalitate ertaina	9	%47.4
	Kalitate altua	5	%26.3
	Oso kalitate altua	0	%0.0
	Guztira	19	%100.0
Programa	Kalitate baxua	8	%42.1
	Kalitate ertaina	7	%36.8
	Kalitate altua	4	%21.1
	Oso kalitate altua	0	%0.0
	Guztira	19	%100
Irakaslearen rola	Kalitate baxua	10	%52.6
	Kalitate ertaina	6	%31.6
	Kalitate altua	3	%15.8
	Oso kalitate altua	0	%0
	Guztira	19	%100

%38.8 hurrenez hurren) eta *Irakaslearen rola* (%52.6 eta %31.6 hurrenez hurren) dimentsioetan.

Emaitza orokorrak eta dimentsioetakoak osotasunean aditzera eman eta gero, sakonago begiratuko zaie dimentsioen baitan aztertutako itemei eta kanpo espazioak hobetzeko balizko aukerei. Adibidez, *Ingurune fisikoaren dimentsioaren baitan* ($BB = 82.59$; $DT = 10.83$), hobetzeko aukerak antzematen dira ikastetxeko sarreraren egokitasunean, bereziki irisgarritasuna errazteko baliabideei eta aterpeari dagokienez. Halaber, sarreratik haratago, barruko geletatik ohiko jolastokirako sarbide zuzenik ez izatea, aterpe txikiak edo aterperik ez egotea, elementu naturalen eskasia edo kanpo espazioaren estetika edo erakargarritasuna izan dira hobetzeko aukera erakutsi duten beste itemak.

Elkarrekintzen dimentsioari dagokionez, emaitza altuak izan bada ere ($BB = 80.57$; $DT = 12.4$), zenbait itemetan puntuazio baxuagoak eman dira. Kasu honetan, azpimarratzekoak dira elementu naturalekin hartu-emanetan jartzeko eta haurren arteko elkarrekintzak errazteko baliabide eta ekintza urriak. Halaber, behaketetan antzeman da haurren eta irakaslearen arteko elkarrekintza gutxi dagoela eta horrenbestez, haurren seinaleei (interes, behar...) erantzuteko zailtasunak daudela. Soka bereetik, agerian gelditu da familien presentzia urria ikastetxeetako kanpo espazioetan.

Bestalde, *Jolasteko eta Ikasteko Eszenatokiak* aztertzen dituen dimentsioan emaitza ertainak eman dira ($BB = 56.68$; $DT = 12.35$) eta esan daiteke bere baitako itemetan gorabeherak daudela. Adibidez, balorazio positiboa dute jolaserako eta ikaskuntzarako zenbait eremuk, arlo motorra bultzatzekoak kasu; baina, aldi berean, hutsuneak ematen dira beste hainbatetan.

Programari dagokion dimentsioari bagazokio, esan behar da emaitzak ozta-ozta gainditzen duela 50aren langa ($BB = 51.46$; $DT = 9.23$). Emaitza horrek aditzera ematen du hobetzeko aukera ugari daudela dimentsio honen baitako itemetan. Item horiek erakutsi dute ikastetxe askotan kanpo espazioaren erabilera jolastordura mugatzen dela, alegia egunean 30 bat minutu erabiltzen dela, beti ere, eguraldi ona dagoenean. Ikerketan agerian gelditu da oso noizean behineko ekintzak eta eguneroko 30 minutura mugatzen dela ikasturtean zehar kanpo espazioaren erabilera. Are gehiago, ikerketan ikusi da euria, elurra, hotza edo bero handiko egunetan kanpo espazioa erabili ere ez dela egiten.

Dimentsioekin amaitzeko, *Irakaslearen rolari* dagokiona aztertuko da. Berez, dimentsio hau izan da emaitzarik baxuena izan duena ($BB = 47.37$; $DT = 17.96$). Horren arrazoi nagusia da kanpo espazioarekiko hausnarketa lan sakonegia egina ez izatea aztertutako ikastetxe gehientsuenetan. Item zehatzei dagokienez, emaitzek aditzera eman dute hobetzeko aukerak daudela, besteak beste, kanpo espazioaren balioarekiko irakasleen kontzientzian, komunitateko kideen partaidetzaren sustapenean edo gaiarekiko irakasleen prestakuntzan.

4. EZTABAIDA

Ikerketa honen helburu nagusia zen Haur Hezkuntzako zenbait kanpo espaziotako dinamika berariaz aztertzea, modu horretan, gaur egun kanpo espazioen konfigurazioaz eta erabileraz informazio gehiago izan eta etorkizunari begira egon daitezkeen hobetzeko aukerak identifikatu ahal izateko.

Eginiko lanak erakutsi digu zein den aztertutako kanpo espazioen kalitatearen egoera. Oro har, kalitate ertaineko kanpo espazioak ziren, Hestenes, Kintner-Duffy eta Crosbyren (2011) ikerlanean eskuratutakoen antzera. Nahiz eta kalitate ertaineko kanpo espazioak izan, alde nabarmenak zeuden aztertutako dimentsioen artean. Esaterako, *Ingurune fisikoa* eta kanpo espazioan sortutako *Elkarrekintzak* izan ziren hoberen baloratutako dimentsioak. Aldiz, *Programa* eta *Irakaslearen rolari* dagozkien dimentsioak izan dira puntuazio baxuena lortu duten bi dimentsioak.

Emaitza horien bitartez, baimendu da ikerketa honen helburuaren baitan kokatutako hobetzeko aukeren identifikazioa, emaitzek hobetzeko iradokizunak agerian utzi baitituzte. Dimentsioetako analisi horrek eta emaitzen atalean itemetatik ateratako emaitzek Haur Hezkuntzako kanpo espazioen kalitatea hobetzeko bidea erakutsi dute.

Dimentsio zehaztetara joz gero, adibidez, azpimarra daiteke aztertutako kanpo espazioen *Ingurune fisikoak* bat egiten duela zenbait adituk zehaztutako irizpideekin. Oro har, aztertutako espazioen ezaugarri fisikoak estimulagarriak eta ondo diseinatutakoak ziren, Moorek (1986) aipatutakoaren il-dotik. Gainera, Waters eta Maynardek (2010) adierazi bezala, aztertutako ingurune fisikoetan hainbat elementu natural zeuden. Ingurune horiek aberasteko aukerak ikusi badira ere, bere egokitasuna izan daiteke ikerketa honetan aztertutako elkarrekintzak aberasgarriak izatearen arrazoi nagusia, Waters eta Maynardek (2010) beren ikerketan ondorioztatu bezala.

Dena den, oro har emaitzak altuak izan badira ere, dimentsioen baitan aztertutako hainbat item edo aldagaitan puntuazioak hainbestekoak izan dira. Adibidez, *Ingurune fisikoaren* dimentsioaren baitan, hobetzeko aukerak antzeman dira hainbat esparrutan, emaitzen atalean adierazi bezala. Hobekuntza aukera horiek aintzat hartu beharko lukete elementu naturalekin osatutako kanpo espazio erakargarriak bultzatzen dituela haurren arteko interakzioak eta pizten duela gauza berriak ikasteko interesa (Waters eta Maynard, 2010).

Elkarrekintzen dimentsioari dagokionez, emaitza altuak izan badira ere, zenbait itemetan puntuazio baxuagoak izan ziren. Haurraren garapena aberaste aldera, iradoki daiteke Haur Hezkuntzako zentroek gehiago eskaintzea haurrak elkartzeko espazioak, esertzeko bankuak edo elkartzen diren bidezidorrak adibidez (Waller, 2010). Era berean, interesgarria litzateke irakasleak haurren elkarriketatara adiago egotea haurren interesak jasotzeko eta, modu horretan, ikaskuntza bultzatzeko abiapuntu gisa erabili ahal izateko (Waters eta Maynard, 2010). Halaber, familien inplikazioa

areagotzea lagungarria izan daiteke, Condek eta Pinzolasek (2005) iradoki bezala.

Hobetzeko eremu horiek identifikatu arren, *Ingurune fisikoari* eta *Elkarrekintzei* dagozkien dimentsioak izan dira puntuaziorik altuenak izan dituztenak. Esan behar da *Ingurune fisikoaren* eta *Elkarrekintzen* puntuazio egokiak ez datozela bat gainerako dimentsioetan izandako emaitzekin, bereziki *Programarekin* eta *Irakaslearen rola*rekin erlazionatutako aldagaiekin. Guztien tartean kokatzen da *Jolasteko eta ikasteko eszenatokiak* aztertzen dituen dimentsioa. Dimentsio honetan emaitza ertainak eman dira eta esan daiteke bere baitako itemetan gorabeherak daudela. Ildo horretatik, hobetzeko aukerak ikusi dira hurren esperimendazio ekintzak bultzatzeko baliabide eta ekintzetan. Moser eta Martinsek (2010) dioten bezala, garrantzitsua da baliabide anitzak eskaintzea, arlo motorra bultzatzeko elementuetara mugatu gabe. Autore horiek diotenez, ez da baztertu behar gelako materiala kanpo espazioan ere erabiltzea, beren ikerketan egiaztatutako baitzuten material berak oso bestelako esanahi eta aukerak izan ditzakeela kokatutako testuinguru edo tokiaren arabera. Era berean, Vidiellak (2004) diotaren ildotik, garrantzitsua litzateke Haur Hezkuntzako zentroetan kanpo espazioaren izaera pedagogikoa azpimarratzea eta espazio zabalak espazio itxi eta gozoekin uztartzea.

Programari dagokion dimentsioari bagagozkio, esan behar da emaitzak ozta-ozta gainditzen duela lorgarria den puntuazioaren erdia. Emaitza horrek aditzera ematen du hobetzeko aukera ugari daudela dimentsio honen baitako itemetan. Ikerketan agerian gelditu da oso noizean behinako ekintzak eta eguneroko 30 minutura mugatzen dela ikasturtean zehar kanpo espazioaren erabilera. Are gehiago, ikerketan ikusi da euria, elurra, hotza edo bero handiko egunetan kanpo espazioa erabili ere ez dela egiten. Datu horiek ez datoz bat Europako beste herrialde batzuetako erabilerarekin. Esaterako, Norvegiako Haur Hezkuntzako zentroetan, bertako irakasle eta hurrek udan eskola egunaren % 70 eta neguan % 31 kanpo espazioan ematen dute (Moser eta Martinsen, 2010). Ildo horretatik, interesgarria litzateke gure testuinguruko zentroetan kanpo espazioaren erabilera jolas-tordutik haratago areagotzea haurrentzat esanguratsuak eta aberasgarriak diren ekintzak proposatuz. Ildo horretatik, gogoan izan behar da kanpo espazioak eskain dezakeela zenbait gai testuinguru errealean ezagutzeko aukera. Halaber, Ramosek (2004) aldarrikatutakoaren ildotik, garrantzitsua da barne eta kanpo espazioen arteko jarraikortasun eta osagarritasuna lantzea espazio bakoitza ahalik eta modu eraginkorrean erabiltzeko.

Dimentsioekin amaitzeko, irakaslearen rolari dagokiona aztertuko da. Berez, dimentsio hau izan da emaitzarik baxuena izan duena, kalitate baxuko zentro kopuru handiarekin. Horren arrazoi nagusia da kanpo espazioarekiko hausnarketa lan sakonegia egina ez izatea aztertutako ikastetxe gehientsuenetan. Item zehatzetara joz gero, etorkizunerako lan ildo batzuk iradoki daitezke. Adibidez, ezinbestekoa litzateke irakasleak kanpo espa-

zioaren balioaz kontzientzia hartzea, horretarako prestakuntza areagotuz adibidez. Halaber, komenigarria litzateke eguraldi ezberdinekin kanpo espazioa erabili ahal izateko baldintzak bermatzea (haurren negurako, eurirako edo eguzkirako arropak, aldatzeko arropak...). Ildo beretik, aztertu beharko litzateke beste heldu batzuen presentzia irakasleari laguntze aldera. Era horretako proposamenak lagungarriak lirateke proiektu pedagogikoa eta arkitektonikoa esanguratsuki lotzeko (Ramos, 2004).

Hain zuzen, proiektu pedagogikoa espazioen diseinuarekin lotzearen garrantziaren ildotik, ikerketa honen emaitzek agerian jartzen dute ingurune fisiko seguru eta potentzialki estimulagarriak egon badaudela, baina hutsunea dagoela proiektu pedagogikoarekin lotzean. Adituek diotenaren harira, uste dugu hutsune horri aurre egin beharko litzaiokeela, gutxienik, baliatu nahi bada haurren garapena eta ikaskuntza aberasteko kanpo espazioen potentzialtasuna.

Potentzialtasun horri begira, Moser eta Martinsenek (2010) aditzera ematen duten bezala, kanpo espazioa jolaserako, ikaskuntzarako eta haurren garapenerako baliabide pedagogikotzat hartu behar da. Arrazoi horregatik azpimarratu nahi dugu espazio honen inguruan hausnartzearen beharra. Kanpo espazioaren konfigurazioak eta erabilerak behar dute gainerako hezkuntza praktika eta baliabideek eskatzen duten gogoeta maila bera. Haur Hezkuntzan, txokoak, proiektuak edo bestelakoekin gogoeta sakona egin ohi den bezala, kanpo espazioak maila bereko hausnarketa lana behar du, modu horretan, Hezkuntza Proiektuan eta curriculumean txertatzeko eta profesionalek praktika hezitzaileetarako irizpideak eta euren rola definitzeko.

Beharrezkotzat hartzen dugun gogoeta sustatzeari begira, interesgarria izan daiteke nazioartean kanpo espazioaren erabilera arrakastatsua sakonago aztertzea. Hala ere, beste testuinguru batzuetan egiten dutena aztertzeaz gain, komenigarria litzateke Haur Hezkuntzako zentroetan kanpo espazioarekin lotutako ekintza-ikerketa egitasmoak abian jartzea, gaur egungo egoera hobeto ezagutu eta aldaketak planifikatu, gauzatu eta ebaluatu daitezten. Esperientzia berritzaile horiek ikerketa honetan identifikatutako hutsuneak orekatzen joateko balioko lukete eta, horrenbestez, haurren garapena aberasteko aukerak areagotzeko. Soka horretatik, interesgarria litzateke berrikuntza horiek haurren garapenean duten eragina aztertzea. Azterketa lan horrek baliatuko luke berrikuntzen eraginkortasuna egiaztatzea beste ikerlan askotan egin bezala (Cosco et al., 2014 ; DeBord et al., 2005).

Ekintza-ikerketaren harira, garrantzitsua litzateke etengabeko berrikuntza prozesuan murgiltzea kanpo espazioari ematen zaion erabilera mugatua gainditzeko eta konfigurazioa eta praktikak hobetzeko. Ekintza-ikerketa izan daiteke bitartekoa irakasleak zein hezkuntza komunitateak kanpo espazioen potentzialtasunaz jabetzeko. Halaber, aukera eman dezake gaiaz hausnartzeko eta denborarekin kanpo espazioak Hezkuntza Proiektuan eta

curriculumean txertatzeko. Horrela, espero dugu kanpo espazioa goi mailako hezkuntza baliabidetzat hartzea haurren jolasean, garapenean eta ikas-kuntzan modu aberasgarrian eragiteko.

Jasotze-data: 2014/09/02

Onartze-data: 2014/09/26

Abstract

The present study aimed at analyzing the school-outdoor space quality in Infant Education. The sample consisted of 19 child care centers placed in the area of Gipuzkoa, 1,156 children, aged between 3 and 6, and 51 caregivers. The results obtained using the Preschool Outdoor Environment Measurement Scale (POEMS) indicate that the average quality of the outdoor space could be considered as moderate. The child care centers have an optimal physical space with potential to enable social interactions. However, the outdoor space is not used as a pedagogical resource for development; that is, as a space to maximize learning opportunities. Therefore, the need to reflect on this space as part of the curriculum and educational project is highlighted.

Keywords: outdoor space, Infant education, quality in education, curriculum, educational project.

El objetivo del presente trabajo consistió en examinar la calidad del espacio exterior escolar en Educación Infantil. En el estudio participaron 19 centros educativos de la provincia de Gipuzkoa, 1.156 niños de edades comprendidas entre los 3 y los 6 años y 51 maestros. Los resultados obtenidos a través de la Preschool Outdoor Environment Measurement Scale (POEMS), indican que la calidad media del espacio exterior de los centros es de carácter moderado. Los centros escolares cuentan con un espacio físico óptimo y potencialmente facilitador de interacciones sociales. Sin embargo, el espacio exterior no es considerado como un recurso pedagógico que integra el desarrollo, preparado para maximizar las oportunidades de aprendizaje. Se incide en la necesidad de reflexionar sobre este espacio al mismo nivel que se analizan las demás prácticas y recursos educativos con el fin de incluir la utilización del espacio exterior en el currículo y el Proyecto Educativo.

Palabras clave: espacio exterior, Educación Infantil, calidad de la educación, currículo, Proyecto Educativo

Le but de cette étude était d'examiner la qualité de l'espace extérieur de l'école dans l'éducation préscolaire. L'étude a porté sur 19 écoles dans la province de Gipuzkoa, 1.156 enfants âgés de 3 et 6 ans et 51 enseignants. Les résultats obtenus grâce à Preschool Outdoor Environment Measurement Scale (POEMS), indiquent que la qualité moyenne de l'espace extérieur de ces centres est de niveau modéré. Les centres scolaires ont des espaces physiques excellents, potentiellement facilitateurs des interactions sociales. Cependant, l'espace extérieur n'est pas considéré comme une ressource pédagogique qui intègre le développement, aménagé pour maximiser les possibilités d'apprentissage. On souligne la nécessité de réfléchir sur cet espace au même niveau que d'autres ressources et des pratiques éducatives sont analysées afin de insérer l'utilisation de l'espace extérieur dans le programme et le Projet Éducatif.

Mots clé: *l'espace extérieur, Éducation Préscolaire, la qualité de l'éducation, les programmes, Projet Éducatif.*

ERREFERENTZIAK

- Berman, M. G., Jonides, J. & Kaplan, S. (2008). The cognitive benefits of interacting with nature. *Psychological Science, 19*, 1207-1121.
- Belsky, J. (2006). Early child care and early child development. Major finding of the NICHD Study of early child care. *European Journal of Developmental Psychology, 3*, 95-110.
- Canning, N. (2010). The influence of the outdoor environment: den-making in three different contexts. *European Early Childhood Education Research Journal, 18*, 555-566.
- Clarke-Stewart, A., & Allhusen, V. D. (2005). *What we know about child care*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Conde, O., & Pinzolas, J.A. (2005). Los patios de recreo: espacios para la biodiversidad. *Aula de Innovación Educativa, 140*, 54-57.
- Cosco, N., Moore, R.C. & Smith, W.R. (2014). Childcare Outdoor Renovation as a Built Environment Health Promotion Strategy: Evaluating the Preventing Obesity by Design Intervention. *American Journal of Health Promotion, 28*, 27-32.
- Cosco, N. (2007). Developing Evidence-Based Design: Environmental Interventions For Healthy Development of Young Children in the Outdoors in Ward-Thompson, C. and Travlou, P. (eds) *Open Space: People Space* (pp. 125-136). London: Taylor and Francis.
- Cryer, D. (2006). Variables decisivas en la calidad de la educación. En R. Elías, D. C. Raskin, L. Ghigliione, E. Zelada & Y. R. Pedro (Eds.) *Modelos conceptuales y metodológicos en la evaluación de la calidad de la educación preescolar* (pp. 27-46). Paraguay: Ministerio de Educación y Cultura.

- DeBord, K., Hestenes, L.L., Moore, R.C. Cosco, N.G., & McGinnis, J.R. (2005). *Preschool Outdoor Environment Measurement Scale*. Lewisville, NC: Kaplan Early Learning.
- Eliot, S. & Davis, J. (2008). Why natural outdoor playspaces. In S. Elliot (Ed.), *The outdoor playspace naturally for children birth to five years* (pp. 1-14). Castle Hill, NSW: Pademelon Press.
- Els Belluguetseko Haur Hezkuntzako Taldea. (2010). Descubrimos nuevas posibilidades de un lugar poco reconocido: el patio de la escuela. *Aula de Infantil*, 58, 15-17.
- Greenman, J. (2005). *Caring spaces, learning places: environments that work*. Redmond, WA: Exchange Press.
- Hestenes, L. L., Kintner-Duffy, V., & Crosby, D. (March 2011). Unique contribution of outdoor environmental quality to children's cognitive and emotional experiences: A comparison of measures. Presentation at the Biennial Conference for the Society for Research in Child Development, Montreal, Canada.
- Higgins, P. (2009). Into the Big Wide World. *Journal of Experiential Education*, 32, 44-60.
- Hoyuelos, A. (2013). *Haur Hezkuntza. Zenbait ahotsetarako abestia*. Donostia: Hik Hasi.
- Huntsman, L. (2008). *Determinants of quality in child care: A review of the research evidence*. Ashfield: NSW Department of Community Services. http://www.community.nsw.gov.au/docswr/_assets/main/documents/research_qualitychildcare.pdf. 2013ko azaroaren 10ean kontsultatua.
- Jauregi, M. L. (2009). *Haur hezkuntzako gelen antolaketa. Espazialaren eta erabileraren deskribapena eta azterketa*. http://www.ehu.es/argitalpenak/images/stories/tesis/Ciencias_Sociales/Haur%20hezkuntzako%20gelen%20antolaketa%20espazialaren%20eta%20erabileraren%20deskribapena%20eta%20azterketa.pdf 2013ko azaroaren 10ean kontsultatua.
- Jauregi, M. L. (2012). Espazioa, bizi dugunaren markoa. Haur eskoletako espazioaren antolaketa eta diseinua. *Hik Hasi*, 173, 10-15.
- Kim, S. eta Feldt, L.S. (2008). A comparison of tests for equality of two or more independent Alpha coefficients. *Journal of Educational Measurement*, 45, 179-193.
- Larrea, I. (2007). *0-3 urteko hauraren garapena eta eskola*. Arrasate: Mondragon Unibertsitatearen Argitalpen Zerbitzua.
- Larrea, I. & Barandiaran, A. (2012). ¿Y si aprendemos en el exterior? *Infancia*, 134, 4-7.
- Louv, R. (2008). *Last child in the woods: saving our children from nature-deficit disorder*. Chapel Hill, NC: Algonquin Books.
- Monferrer, O. & Pallerols, M. (2011). La reestructuración de nuestro jardín. *Aula de Infantil*, 61, 9-12.
- Moore, R. C. (1986). *Childhood's domain: Play and place in child development*. London: Croom Helm.
- Moser, T. & Martinsen, M.T. (2010). The outdoor environment in Norwegian kindergartens as pedagogical space for toddlers' play, learning and development. *European Early Childhood Education Research Journal*, 18, 457-471.
- Nedovic, S. & Morrissey, A. M. (2013). Calm active and focused: children's responses to an organic outdoor learning environment. *Learning Environments Research*, 16, 281-295.

- NICHD Early Child Care Research Network (2005). *Child care and child development: Results from the NICHD Study of Early Child Care and Youth Development*. The Guildford Press: New York.
- NICHD Early Child Care Research Network [NICHD ECCRN]. (2006). Child care effect sizes for the NICHD Study of Early Child Care and Youth Development. *American Psychologist*, *61*(2), 99-116.
- Peisner-Feinberg, E. S., Burchinal, M. R., Clifford, R. M., Culkin, M. L., Howes, C., Kagan, S. L., & Yazejian, N. (2001). The relation of preschool child care quality to children's cognitive and social developmental trajectories through second grade. *Child Development*, *72*, 1534-1553.
- Plateroko Haur Hezkuntza taldea & Sánchez, R. (2006). El patio de la escuela: un bosque lleno de vida. *Aula de Infantil*, *33*, 26-30.
- Ramos, D. (2004). El jardín en la escuela infantil de primer ciclo, un espacio significativo para los niños y las niñas. *Aula de Infantil*, *19*, 11-14.
- Richardson, G. R. (2008). *Creating a space to grow: developing your outdoor learning environment*. London: David Fulton.
- Sogas, M. T. (2004). Nuestro patio. *Aula de Infantil*, *19*, 15-19.
- Temple, V. A., Naylor, P. J., Rhodes, R. E. & Wharf-Higgins, J. (2009). *Physical activity of children in family child care*. *Applied Psychology Nutrition and Metabolism*, *34*, 794-798.
- Tovey, H. (2007). *Playing outdoors: spaces and places, risks and challenges*. Berkshire, England: Open University Press.
- Vandell, D. L., Belsky, J., Burchinal, M., Vandergrift, N., & Steinberg, L. (2010). Do effects of early child care extend to age 15 years? Results from the NICHD study of early child care and youth. *Child Development*, *81*, 737-756.
- Vermeer, H. J., Groeneveld, M. G., Larrea, I., van IJzendoorn, M. H., Barandiaran, A., & Linting, M. (2010). Child care quality and children's cortisol in Basque Country and the Netherlands. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *31* (4), 339-347.
- Vidiella, R. (2004). El jardín en la escuela infantil. *Aula de Infantil*, *19*, 7-10.
- Waller, T. (2010). «Let's throw that big stick in the river»: an exploration of gender in the construction of shared narratives around outdoor spaces. *European Early Childhood Education Research Journal*, *18*, 527-542.
- Waters, J. & Maynard, T. (2010). What's so interesting outside? A study of child-initiated interaction with teachers in the natural outdoor environment. *European Early Childhood Education Research Journal*, *18*, 473-483.